

et voluntate praeditae sint, legem cognoscere possunt¹, et obligationis moralis vinculo adstringi: huiusmodi autem cognitionis et obligationis creaturae irrationalies capaces haud sunt². Quocirca, ut iam adnotavimus³, his nonnisi lato sensu lex attribui potest; atque proprio sensu creaturis rationalibus tantum convenit⁴. « Cum lex nihil aliud sit, quam quaedam ratio, et regula operandi, illis solum convenit dari legem, qui sui operis rationem cognoscunt. Hoc autem convenit solum rationali creaturae. Soli igitur rationali creaturae suit conveniens dari legem⁵.

5° Denique: Deus legi aeternae non subditur. Sane ea, quae vult Deus circa creaturas, subduntur legi aeternae, quatenus earum ratio est. Divina Sapientia: at Dei Voluntas, « cum sit ipsa Essentia Eius, non subditur gubernationi Divinae, neque legi aeternae; sed idem est, quod lex aeterna⁶; sci-

¹ Potest aliquid cognosci vel in seipso, vel in suo effectu, « in quo aliqua similitudo eius invenitur; sicut aliquis non videns solem in sua substantia, cognoscit ipsum in sua irradiatione ». Iam « legem aeternam nullus potest cognoscere, secundum quod in seipso est, nisi solus Deus, et Beati, qui Deum per essentiam vident; sed omnis creatura rationalis ipsam cognoscit secundum aliquam eius irradiationem, vel maiorem, vel minorem. Omnis enim cognitione veritatis est quaedam irradiatio, et participatio legis aeternae, quae est veritas incommutabilis, ut Augustinus dicit in lib. de vera Religione. Veritatem autem omnes aliqualiter cognoscunt, ad minus quantum ad principia communia legis naturalis; in aliis vero quidam plus, et quidam minus participant de cognitione veritatis. Et secundum hoc etiam plus, vel minus cognoscunt legem aeternam »; 1^a 2^{ae}, q. XCIII, a. 2 c.

² Quo sensu Deus creaturis irrationalibus praecepere dicatur, explicat sanctus Doctor 1^a 2^{ae}, q. XCIII, a. 5 c.

³ P. 152-153.

⁴ Neque illud obstat, ab aeterno legem illam promulgatam non fuisse, cum nulla ab aeterno fuerit creatura, cui promulgari potuisset. Nam ad notionem huius legis constituendam non requiritur, ut promulgatio actu facta sit subditis, sed sufficit, ut ex parte legislatoris iam sit facta pro suo tempore; 1^a 2^{ae}, q. XCI, a. 1 ad 2. Vid. Suarez, *Op. cit.*, lib. II, c. 2, n. 44, p. 59, ed. cit.

⁵ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 114, n. 3. Vid. etiam 1^a 2^{ae}, q. XCI, a. 2 ad 3. Hinc sanctus Doctor legis definitionem explicans, de ea loquitur, quae est *regula humanorum actuum*; 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 1 c.

⁶ 1^a 2^{ae}, q. XCIII, a. 4 ad 1. Cf *ibid.* c. et in lib. III *Sent.*, Dist. XXV, q. II, a. 1, sol. 4 ad 2.

licet Dei voluntas per se recta est, tamquam ipsam recta ratio per essentiam. Hanc ob rationem, sanctus Doctor inquit, Deum ipsum esse sibi legem. Nempe, sicut nos id, quod secundum legem facimus, iuste facimus, ita Deus quod secundum suam voluntatem facit, iuste facit: « nos quidem secundum legem alicuius superioris; Deus autem sibi ipsi est lex »; id est seipso est rectus sine lege, ac si sibi ipsi esset lex⁷.

ART. IV. *Legis naturalis conceptus exhibetur, eiusque existentia demonstratur*

251. Homines, ut paulo ante innuimus, diversimode ac irrationales creaturae, legem aeternam participant; siquidem huiusmodi participatio in his fit « per modum interioris principii motivi⁸ »; scilicet « in quantum ex impressione eius habent inclinations in proprios actus et fines⁹ »; nam « Deus imprimis toti naturae principia propriorum actuum¹⁰ »; in homine autem, quippe qui « sibi ipsi, et aliis providens est¹¹ », legis aeternae participatio fit etiam « per modum cognitionis¹² »; scilicet per lumen rationis, quod « nihil est aliud, nisi resurgentia Divinae claritatis in anima¹³ ». Quemadmodum enim per hoc lumen ratio nostra, quatenus theoretica est, prima principia speculativa cognoscit, et ex iis ad alias propositiones colligendas progreditur; ita per ipsum, prout practica est, prima principia practica honestatis cognoscit, et per ea ad secernendum procedit quid sit faciendum, quia bonum, quid vitandum, quia malum; atque hoc modo ordinem a Deo praescriptum ut homo in suis actibus servet, cognoscit, seu legis aeternae fit particeps. Iam « talis participatio legis aeternae in rationali creatura lex naturalis dicitur¹⁴ ».

252. Itaque legis aeternae dictamina, quibus humanae actiones sunt dirigendae, quatenus a nostra ratione cognoscuntur

¹ I, q. XXI, a. 1 ad 2. Cf s. Bern., *Serm. XI in Ps. Qui habitat*, fol. 148, *Opp. t. I*, ed. cit. et s. Anselm., *Cur Deus homo*, lib. I, c. 12.

² 1^a 2^{ae}, q. XCIII, a. 6 c.

³ *Ibid.*, q. XCI, a. 2 c.

⁴ *Ibid.* q. XCIII, a. 5 c. — *Ibid.*, q. XCI, a. 2 c.

⁵ *Ibid.*, q. XCIII, a. 6 c.

⁶ In *Ps. XXXV*, v. 10,

⁷ 1^a 2^{ae}, q. XCI, a. 2 c.

tur, legem naturalem constituant. « Est invenire aliquid in ratione practica, quod ita se habeat ad operationes, sicut se habet propositio in ratione speculativa ad conclusiones : et huiusmodi propositiones universales rationis practicae, ordinatae ad actiones, habent rationem legis ¹. Ipsi autem earum propositionum habitualis cognitio vocatur *synderesis* ²; quae differt a *conscientia*, qualenus per illam hae propositiones *habitualiter a ratione tenentur*; per istam vero *actualiter considerantur* ³; quare *conscientia*, ut postea dicemus, est actus, quo intellectus principia generalia synderesis ad particulares actiones applicat.

253. Iam ii omnes, qui nullum esse inter bonum, et malum morale discrimen putarunt, negaruntque quidquam natura sua iustum, vel iniustum, honestum, aut turpe esse ⁴; legem naturalem consequenter detrectarunt; siquidem ex iis, quae ideo praecipiuntur, quia bona, idest rectae rationi consentanea, et ideo velantur, quia mala, idest rectae rationi repugnantia, lex naturalis constituitur.

254. Prop. *Existit lex naturalis.*

Prob. Quoniam homo ratione ornatur, penes ipsum est seipsum regere, actusque suos ordinare. Atqui id profecto prae-stare non posset sine aliqua regula in eius ratione existente, quilibet enim ordo regulam in mente ordinantis expostulat. Ergo indiget homo, ut in eius mente sit aliqua regula, qua se regeret, actusque suos bene ordinare posset, discernendo per ipsam quid sit bonum, et ideo faciendum, quid malum, et ideo vitandum. Iam si homo huiusmodi regula indiget, certum omnino esse debet, istam et a Deo, qui speciali modo hominis provisor et gubernator est, ipsi inditam esse, et vim legis obtinere, ita ut homo ad eius ductum sectandum adstringatur, secus enim contra regulam suae rationis, ac proinde contra suam naturam ageret. Existit igitur lex rationi hominis a Deo indita; atque ea est, quae lex naturalis dicitur ⁵.

¹ 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 1 ad 2.

² I, q. LXXIX, a. 12 c.; 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 1 ad 2.

³ 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 1 ad 2. — ⁴ Vid. p. 72-73.

⁵ I, q. XCI, a. 2 c.

255. Ex quo argumento eruitur existentiam legis naturalis cum divina Providentia colligari. Nam Deus, nisi legem naturalem in nobis inseruisset, censeri deberet minus homini providisse, quam brutis animalibus: dum enim his instinctum quemdam indidit, quo veluti physica necessitate ad fines suos impellantur, homines nulla necessitate morali, cuius tantum creature rationales capaces sunt, et quae per leges inducitur, ad operandum ea, quae earum naturae sunt consentanea, devinxisset.

256. Rursus: Ad ordinem naturalem pertinet quippe ordo rationis: et quemadmodum ordo naturalis conservatur ex eo, quod quaelibet res secundum suam naturam operatur, ita ordo rationis ex eo, quod homo secundum rationem agat; nam homo ex ratione in sua natura constituitur ¹. Atqui conservatio ordinis rationis, aequa ac ordinis naturalis, est participatio legis aeternae ordinem conservari iubentis; et insuper lumine ipsis rationis ab homine cognoscitur. Ergo admittenda est participatio legis aeternae propria hominis, utpote rationalis; eaque est lex naturalis.

257. Quod argumentum etiam illud probat, Deum, nisi legem naturalem homini praescribat, executionem ordinis a se constituti nihil facere; atque ea, quae ad perfectionem hominis, sive quae ad virtutem pertinent, nullo loco habere: id quod summae Dei Sapientiae et Sanctitati maxime adversatur.

258. Accedit quod Deus, ut suo loco ostendemus, hominem condidit socialem, ac proinde, ut sapiens naturae institutor, ea statuere debuit, sine quibus societas subsistere non potest. Atqui sine ulla lege naturali societas pessum daret; tum quia nulla foret norma, quam rectorum societatis sapientia frequenter deficiens in suis legibus condendis sequi deberet; tum quia, nisi ex lege naturae teneremur, e. g., publicae potestati imperanti obedire, bonum peculiare communi bono postponere etc., nullum superesset validum motum, vel moralis necessitas humanis legibus nos subiiciendi. Ergo. Inde est, ut, aiente Lactantio, lege naturali & detracta, vel ad stultitiam pecudum, amissa ratione, devolvamur, vel a-

¹ 1^a 2^{ae}, q. LXXI, a. 2 c.

bestiarum immanitatem; imo vero amplius, siquidem bestiae sui generis animalibus parcunt¹.

259. Quod si factum consulamus, veritas propositionis etiam a posteriori demonstratur. Re quidem vera, aliquae existunt actiones, quae ab omnibus omnino gentibus tamquam malae, et vituperatione poenaque dignae iudicantur. Atqui non alia ratione malas huiusmodi actiones iudicare omnes homines possunt, nisi quia norunt eas haud esse, quales esse deberent: quod perinde est, ac eas neutiquam exactas ad eam normam esse, ad quam exigendae sunt. Itaque talis norma reipsa existit.

260. Insuper legis, ut diximus, proprium est nostrarum operationum normas assignare, atque eas nobis praescribere, ita ut ad ipsas sectandas nos adstringat. Atqui quisquis intimam experientiam attendit, comperit se cognoscere aliqua pronunciata, quae ratio dictat vel tamquam ordini consentanea, et quae ad finem assequendum apta sunt, vel tamquam ordini repugnantia, et quae a fine nos abducunt: Haec autem dictamina imperativo modo edicuntur, e. g.: *Deum cole; parentes honora; quod tibi non vis, alteri ne feceris*. Hinc quisquis se ad illa sectanda morali necessitate adstringi persentiscit; et qui etiamsi occulite, immo etiam impune, actu mere interno ea transgreditur, seipsum reum fatetur, stimulisque torquetur conscientiae, et tamquam cuidam aliis de facinore suo rationem redditum cognoscit². Quae profecto ex educatione, aut ex assuetudine, aut ex mutua hominum conventione repeti nequeunt; cum enim universalia et perpetua sint, non a contingentia quadam causa, sed ab ipsa hominis natura oriuntur.

261. Porro ex hac, quam confecimus, argumentatione quique ex se videt, quantum a vero aberret Thomasius, qui legis naturalis dictamina non proprie precepta, sed consilia esse decrevit; unde violatores legum naturalium non malos,

¹ *De ira Dei*, c. XII, Opp. t. II, p. 114, Parisiis 1844.

² Haec Divinis Litteris apprime consentiunt, aente Apostolo (*Rom. II, 14-15*): *Gentes, quae legem non habent (scriptam scilicet et Moysi revelatam), naturaliter ea quae legis sunt faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum*.

aut improbos, sed stultos vocavit¹. Sane commentum istud eo credit, ut obligationem naturalibus prescriptionibus obsequendi, ac proinde legem naturalem omnino tollat, cum persuasum omnibus sit debitum esse servare leges a legitimo Superiore latus, liberum vero adimplere consilia². Hinc Io. Jacobus Schmaussius paucis post Thomasium annis, cum *novum iuris sistema* edidisset, hominem asseruit a Deo conditum *exlegem*, hoc est nulla naturali lege obstrictum³.

262. Obiic. 1° Ad legem pertinet promulgatio. Atqui legis naturalis promulgatio non posset, nisi revelatione, cognosci. Ergo non existit lex naturalis.

263. Paucis sic respondet s. Thomas: « Promulgatio legis naturae est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam⁴ ». Etenim hominis ad Deum, ad seipsum, et ad alios naturalis ordo, in quo legis naturalis obiectum constituitur, ex ipsis rerum essentiis, et ex Divinis perfectionibus oritur⁵. Quocirca a Deo huius ordinis conservationem iuberi, et perturbationem vetari homines, cum ad rationis usum perveniant, facile possunt cognoscere⁶.

264. Obiic. 2° Lex naturalis si existeret, etiam in infantibus existere deberet. Atqui infantes huius legis capaces haud sunt. Ergo.

Resp. *Dist. mai.*, existere deberet *actu, neg. mai., habi-*

¹ *Fund. iur. nat. et gent.*, lib. I, c. V, § 34. Idem docuit Fleischerus, *Inst. iur. nat. et gent.*, lib. I, c. 5. — ² Cf p. 159.

³ *Exposition de la véritable idée d'un droit de la nature*, lib. III, c. 3. De Schmaussio inquit Huberus (*Essai sur l'hist. du droit nat.*, part. 2, t. II, § XIX, p. 440, Londres 1758) pro haeretico habetur in *Germaniā*, et fortasse est quid peius.

⁴ 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 4 ad 1. — ⁵ Cf p. 79-80.

⁶ Quam rem ita etiam explicat Suarez: « Per lumen naturale cognoscitur, Deum offendi peccatis, quae contra legem naturalem fiunt; et ad Ipsum pertinere illorum punitionem et iudicium: ergo ipsum naturale lumen est de se sufficiens promulgatio legis naturalis, non solum quia manifestat intrinsecam disconvenientiam vel convenientiam actuum, quam lumen Dei increatum ostendit; sed etiam quia intimat homini, contrarias actiones displicere Auctori naturae, tamquam supremo Domino et curatori, ac gubernatori eiusdem naturae »; *De Leg.*, lib. II, c. 6, n. 14, p. 73, ed. cit.

tualiter, conc. mai. Eadem dist. neg. et conc. min.; neg. cons. Sane, « eo, quod habitualiter inest, quandoque aliquis uti non potest propter aliquod impedimentum: sicut homo non potest uti habitu scientiae propter somnum; et similiter puer non potest uti habitu intellectus principiorum, vel etiam lege naturali, quae ei habitualiter inest, propter defectum aetatis¹ ».

265. Atque hic praestat explicare, quonam sensu lex naturalis nobis naturaliter indita esse dicatur. Porro intelligentum id est eadem ratione, qua nobis *naturaliter indita sunt principia speculabilium*², scilicet quatenus est nobis innata non quidem eorum actualis cognitio, sed dispositio ad ea cognoscenda, statim cognitis terminis; ita ut naturalis, sive innatus sit horum principiorum habitus³. Neque hic habitus est ipsa lex, pertinet enim, ut diximus⁴, ad synderesim; sed lex dicitur habitus, quatenus est « id, quod habitu tenetur: sicut dicitur fides id, quod fide tenetur...; sicut etiam principia indemonstrabilia in speculativis non sunt ipsi habitus principiorum, sed sunt principia, quorum est habitus⁵ ».

266. Obiic. 3° Si in omnium animis existeret lex naturalis, frustra nobis revelasset Deus praecepta moralia. Atqui hoc nemo dixerit. Ergo.

Resp. Neg. mai. Etenim, licet omnium animis indita sit lex naturalis, tamen plerique variis causis distracti illam secum non reputabant: oportuit igitur, ut legis naturalis officia ve-

¹ 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 1 ad 3.

² I, q. LXXIX, a. 12 c. Perbelli ad hanc rem s. Bonaventura inquit: « Quemadmodum igitur cognitio primorum principiorum ratione illius luminis (*intellectus*) dicitur esse nobis innata, quia lumen illud sufficit ad illa cognoscenda post receptionem specierum, sine aliqua persuasione superadita, propter sui evidentiam; sic et primorum principiorum moralium cognitio nobis innata est, pro eo quod indicatorium illud sufficit ad illa cognoscenda... Naturale enim habeo lumen, quod sufficit ad cognoscendum, quod parentes sunt honorandi, quod proximi non sunt laedendi; non tamen habeo mihi impressam speciem patris, vel speciem proximi»; In lib. II Sent., Dist. XXXIX, a. 1, q. 2 resol. Cf s. Thom., Qq. disp., De Ver., q. XI De Magistro, a. 1.

³ Quonam sensu habitus *naturales* dicantur, explicavimus in *Dynam.* c. I, art. 10, p. 103-104 vol. I.

⁴ Cf p. 166.

⁵ 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 1 c.

luti sub oculos poneret lex positiva. « Ne sibi, ad rem inquit s. Augustinus, homines aliquid defuisse quererentur, scriptum est et in tabulis, quod in cordibus non legebant. Non enim scriptum non habebant, sed legere nolebant¹ ». Quocirca ut facile, et absque errore ab omnibus praecepta moralia cognoscerentur, ea per supernaturalem revelationem Deus promulgavit².

ART. V. *Legis naturalis origo et vis amplius declaratur,*
ubi etiam *autonomia rationis* refellitur

267. Lex naturalis *Divino-naturalis* appellatur, quia, cum sit participatio legis aeternae, ipsum Deum auctorem habet. « Lex est quaedam ratio Divinae Providentiae gubernantis, rationali creaturae proposita³ ». Sane, quoniam, ut iam ostensum est, Deus Sapientiae, Providentiae et Sanctitati sue contradiceret, nisi quae ordini rationis consentanea sunt, iubeat, et vetet, quae huic sunt opposita, concludendum est dictamina rationis circa moralitatem humanorum actuum, quae legis naturalis obiectum constituunt, divinae legis characterem reapse praeserferre. Sed praestat veritatem istam amplius declarare, atque Rationalistas refellere, qui sicut Deum principium obiectivae moralitatis esse negant⁴, ita *autonomiam*

¹ Enarr. in Ps. LVII, n. 1.

² Audiat s. Thomas: « Legi Divinae conveniens erat, ut non solum provideret homini in his, ad quae ratio non potest, sed etiam in his, circa quae contingit rationem hominis impediri. Ratio autem hominis circa praecepta moralia, quantum ad ipsa communissima praecepta legis naturae, non poterat errare in universalis: sed tamen propter consuetudinem peccandi obscurabatur in particularibus agendis. Circa alia vero praecepta moralia, quae sunt quasi conclusiones deductae ex communibus principiis legis naturae, multorum ratio oberrabat; ita ut quaedam, quae sunt secundum se mala, ratio multorum licita iudicaret. Unde oportuit contra utrumque defectum homini subveniri per auctoritatem legis Divinae. Sicut etiam inter credenda nobis proponuntur non solum ea, ad quae ratio attingere non potest, ut Deum esse trinum, sed etiam ea, ad quae ratio recta pertingere potest, ut Deum esse unum, ad excludendum rationis humanae errorem, qui accidebat in multis»; 1^a 2^{ae}, q. XCIX, a. 2 ad 2. Cf Criteriol., c. IX, art. 2, p. 270 vol. I.

³ Contr. Gent., lib. III, c. 113, n. 2. Cf 1^a 2^{ae}, q. XCIV, a. 5 ad 1.

⁴ Cf p. 81, not. 6.

rationis praedican, seu dictamina rationis circa moralitatem nostrarum actionum nullum iussum, aut prohibitionem Dei exhibere contendunt, sed ex ipsa ratione vim obligandi accipere¹.

268. Prop. 1°. *Legis naturae auctor est Deus.*

Prob. 1° Perfectio et firmitas ordinis physici sine Deo eius auctore explicari haud potest; ergo id potiori iure de ordine morali adstruendum est, cum ordo moralis prae physico majoris dignitatis sit, atque creaturae rationales magis, quam irrationales, Deo subdantur. Atqui ordo moralis ex convenientia nostrarum actionum cum lege naturali constituitur. Ergo legis naturalis auctor Deus sit oportet.

2° Praecepta legis naturalis circa actus virtutis versantur². Atqui « in hoc principaliter consistit virtus, et rectitudo voluntatis humanae, quod Dei voluntati conformatur, et Eius sequatur imperium³ ». Ergo a Dei imperio lex naturalis derivatur.

3° Quoniam lex nihil aliud est, quam *ratio operis*, lex naturalis nihil est aliud, quam *ratio operum convenientium naturae hominis*, quatenus est homo: et quoniam cuiuslibet operis ratio a fine sumitur, ab eo unusquisque legis capax ipsam suscipit, a quo ad finem perducitur; sicut inferior artifex ab architecto, et miles a duce exercitus. Atqui homo

¹ Huc spectat *imperativum* illud *absolutum* rationis practicae, quod Kantius, ut alibi diximus (*Criteriol.*, c. VIII, art. 1, p. 262-263 vol. I) tamquam principium legis moralis constituit (vid. Sthal, *Storia della Filos. del diritto*, trad., lib. III, sez. 3, c. 3, p. 209 sqq., Torino 1835). Huic Kantianae doctrinae inhaesit Galluppius noster. Ait enim: « Postquam ratio aliquem actum humanum cum suis omnibus elementis, quae ab extrinseco ei obveniunt, perceperit, e.g., actum restitutionis depositi; tunc huic speculativae et obiectivae notioni addit ideam obligacionis moralis, quam de suo fundo eruit; eaque est tota *subiectiva*. Hinc ratio evadit ratio practica et legislatrix; atque proinde sine iudiciis syntheticis a priori obligatio moralis haud explicari potest »; *Elementi di Filosofia*, t. II, *Fil. morale*, c. IV, § 38, p. 330-331, Napoli 1833. Inter Theologos autonomiam rationis propugnat Hermes; contra quem disseruerunt Perrone (*Praelectiones theol.*, vol. II, pars II, *De locis Theologicis*, pars III, sect. I, p. 460 sqq., Neapoli 1842), et Kleutgen, *Theol. ant.* (germ.), vol. I, p. 349 sqq.

² *Cont. Gent.*, lib. III, c. 115, n. 3.

³ 2^a 2^{ae}, q. CIV, a. 4 ad 2.

suum ultimum finem a Deo, et in Deo consequitur. A Deo igitur accipit legem naturalem⁴.

269. Accedit quod Deus eo ipso, quod Creator hominis est, eius quoque tum *rector*², cum non sit « aliquid, quod ab Eius regimine excusatur, sicut nec est aliquid, quod ab Ipso esse non sortiatur »; tum *dominus* esse debet³, quod nomē « in suo conceptu includit potestatem coercendi subditos⁴ ».

270. Ex his omnibus colligitur legem naturalem a Deo non tantum tamquam a causa effectrice, sed etiam praecipiente et

¹ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 114, n. 5.

² *Ibid.* c. 1.

³ I, q. XIII, a. 7 ad 3. Cf 2^a 2^{ae}, q. LXXXI, a. 1 ad 3.

⁴ *Qq. dispp.*, *De Pot.*, q. VII, a. 10 ad 4. Vid. Mamiani, *Dialoghi di scienza prima*, Dial. IX, vol. I, p. 410, Parigi 1846. Hinc colligitur omnino futile esse quod assertur Thomasius (*Fund. iur. nat. et gent.*, lib. I, c. V, § XXXVIII, et XL), a ratione sibi relictâ Deum concipi non posse ut regem et dominum, atque a sapiente magis concipi Deum ut auctorem naturae, quam ut legislatorem. Eo ipso enim, quod Deus hominis auctor et causa est, ut s. Thomas inquit, « rex magnus est universaliter dominii » (*In Ps. XLVI*). Quapropter legislatoris ratio Deo perfectissime convenit; ut non sapiens, sed insipientissimus dicendus sit, qui Eum ceu talem non concipit. Quia in re caendum est ab errore Hobbesii, qui non in eo, quod Creator hominis Deus est, primam illius divini iuris radicem agnovit, sed in *irresistibili potentia Dei*, et *imbecillitate humana* agnoscit (*De Cive*, c. XV, n. 5, p. 112-113, Amstelodami 1668). Etenim ius illud, secundum hanc sententiam, a tyrannico imperio non differret, neque morale debitum Deo parendi, sed potius physicam patiendi necessitatem inferat in subditis: atque insuper ex eadem sententia omnibus, qui viribus physicis et potentia ceteris praestant, imperium in alios sibi arrogandi occasio praebetur (Vid. Pasq. Magli, *Dissert. sul dritto della natura, e sulla legge della grazia*, t. II, c. 2, p. 9 sqq., Napoli 1772). Neque Dei imperium in Divinae naturae praeccellentia fundari dicendum est, quemadmodum nonnullis, teste Pufendorfio (*De iur. nat. et gent.*, lib. I, c. VI, § 4), asserere placuit. Maior enim excellentia naturae ex se apta est tantummodo ad aestimationem, seu admirationem in aliis excitandam; at satis non est ad legitimum imperandi ius cuiquam tribendum. Denique a vero aberrat Pufendorfius ipse, qui Divinum imperandi ius ex *beneficiorum* collatione repetendum esse putat (*Ibid.*). Haec enim nil aliud praeter gratitudinem exposcit; quae ab eo, qui beneficiis affectus est, exerceri potest, quin benefactoris imperio se subiciat, aut se subiiciendi necessitatem, et aequitatem semper agnoscat.

obligante oriri. Quod iterum ita declarari potest. Cum Deus speciali ratione hominis provisor sit, eum diverso modo, ac res ratione destitutas, ad finem *moveat*, seu gubernat. Scilicet istae, quippe quae tantum aguntur, et non agunt, a Deo gubernantur « per hoc, quod moventur ab ipso Deo in eis interius operante »; homo autem, cum *per se agat*, gubernatur a Deo etiam quatenus ab Eo *inducitur ad bonum*, et *retrahitur a malo per praecepta et prohibitiones*¹; ac proinde homo subditur legi aeternae *per intellectum Divini praecepti*². Cum eoim Deus inclinationem in finem, qui non aliud ab Ipso Deo est, homini indiderit, vult, secundum ordinem suae sapientiae, ut homo in Ipso libere *constitutional finem suae voluntatis, et per hunc finem suas regulet actiones*³.

271. Prop. 2^a. *Ratio humana sui ipsius legislatrix esse nequit.*

Etsi haec propositio merum sit corollarium, quod ex precedente propositione sponte fluit, tamen supervacaneum non est, immo operae premium esse arbitramur, eam uberioris hisce argumentis declarare: 1° Rationem esse sibi ipsi legislatricem hoc significat, nempe illam ita esse supremam operandi regulam, ut a Deo minime pendeat, ac proinde causam secundam a Causa Prima haud pendere. Atqui id maximum absurdum est. Ergo. Quod argumentum ex ipso conceptu legis naturalis maius accipit robur. Cum enim ipsa ordinem servandum iubeat, tamquam aliquid ordini repugnans intelligi haud potest: ordo autem postulat, ut effectus magis a Causa Prima, quam a secunda dependeat⁴. Hinc s. Thomas: « *Ius naturale continetur primo quidem in lege aeterna; secundario vero in naturali iudicatorio*⁵ ». Et alibi: « *Quae (regula humanorum actuum) quidem est una quasi homogena, et propria homini, scilicet ratio recta; alia autem est sicut prima mensura transcendentis, quod est Deus*⁶ ».

2^a Lex naturalis obligationem praesefert⁷. Hinc factum

¹ I, q. CIII, a. 5 ad 2. Cf p. 163.

² 1^a 2^{ae}, q. XCIII, a. 5 c. — ³ Ibid., q. CIX, a. 8 c.

⁴ 1^a 2^{ae}, q. XIX, a. 4 c. Cf p. 82.

⁵ 1^a 2^{ae}, q. LXXI, a. 6 ad 4.

⁶ Qq. disp., *De Virt.*, q. V, a. 2 c. Cf p. 60. — ⁷ Cf p. 157.

illud perpetuum et universale adnotavimus, quod nempe homines se adstringi, ne a legis naturalis dictaminibus recedant, persentiscunt¹. Nam haec obligatio vi ipsius rationi induci haud potest. Sane potest ratio obligationis huius causas detegere², neutquam vero ipsam obligationem in seipsa constituere et producere. Obligatio enim vim coactivam significat: nemo autem hanc vim sibi ipsi indicere potest: « Nullus, proprio loquendo, suis actibus legem imponit³ ». Quocirca obligationis notio superiorum aliquem exigit imperatorem. Neque illud obstat, quod lex naturalis lex rationis appelletur; et unusquisque sibi esse lex dicatur. Nam lex naturalis vocatur lex rationis, quia est in ratione, non tamen sicut in regulante, sed sicut in regulato⁴; unde s. Augustinus inquit, *legem rationis esse legem manu Formatoris scriptam in cordibus hominum*⁵. Unusquisque autem « est sibi ipsi lex, in quantum participat ordinem alicuius regulantis⁶ », nempe Dei.

3° Lex naturalis prorsus indeficiens est, omnibusque hominibus viam ad veram felicitatem assequendam ostendit; tum fundamentum, ex quo leges humanae rectitudinem suam accipiunt, atque obligationem in nobis inducent, etiamsi ab aliis hominibus eiusdem naturae ferantur. Oportet igitur, ut principium, ex quo ipsa constituitur, huiusmodi vi polleat, ut numquam possit deficere, obtemperacionem legi tamquam supremum hominis bonum praescribat, auctoritatemque exhibeat, quae toti humanae naturae dominetur, atque efficere valeat, ut homo legem servando ad felicitatem perveniat. Atqui characteres huiusmodi in nostra ratione, per se spectata, absque ulla relatione ad aeternam legem Dei, minime inve-

¹ Cf p. 168. — ² Cf p. 94-95.

³ 1^a 2^{ae}, q. XCIII, a. 5 c. Et *ibid.*, q. XCVI, a. 5 ad 3: « Nullus proprio cogitur a seipso ». Dicitur *proprie loquendo*. Nam potest homo seipsum ad aliquid efficiendum obligare, quemadmodum in votis, vel contractibus evenit. Ast haec obligatio ius in Deo, vel in hominibus exigendi id, quod libere promittitur, subaudit, ac proinde legem iura aliorum colendi.

⁴ 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 1 ad 4.

⁵ *De Serm. Domini in monte*, lib. II, c. 9, n. 32.

⁶ 1^a 2^{ae}, q. XC, a. 3 ad 1. Cf p. 156, not. 2, et p. 168, not. 2.

nuntur. Ergo. Hinc s. Thomas: « Ratio humana secundum se non est regula rerum; sed principia ei naturaliter indita sunt regulae quaedam generales, et mensurae omnium eorum, quae sunt per hominem agenda¹ ».

4º Denique: Qui autonomiam rationis propugnant, notio nem obligationis moralis tamquam *subiectivam*, quae, ut aiunt, ex ipsis rationis *fundo* elicetur, esse tenent. Ast id vero prorsus repugnat. Etenim notio illa *objeciva* dicenda est, quippe quod homo ex cognitione sui ipsis, rationumque, quibus erga Deum et alios homines adstringitur, ipsam colligit². Sane, e. g., ex cognitione Dei, utpote in seipso sum-

¹ 1^a 2^{ae}, q. XCI, a. 3 ad 2.

² Intrinsicus, qui ex rerum naturis et relationibus exurgit, ordo fundamentum, seu materiam obligationis moralis constituit, quippe quae versatur circa id quod intrinsece bonum, vel malum est (cf p. 71 sqq). Cave tamen ne inde inferas legem, eiusque obligationem ex intrinsicis rerum relationibus per se spectatis tamquam ex proprio principio oriri, quemadmodum post Vasquesium plerique recentiores opinantur. Scilicet lex naturalis, eiusque obligatio, secundum ipsos, ex intrinsicis et necessariis rerum relationibus, tamquam ex proprio principio, sine ullo respectu ad ordinem Divinae Sapientiae plane absolvitur, ita ut, etiam Deo non iubente, in ipsa natura rerum ratio obligationis inesset. Quocirca Deus est veluti causa extrinseca legis naturalis, quatenus est naturae conditor, non autem principium, quod illius notionem ingreditur. Adversus quam sententiam satis sit haec adnotare: 1º Quamvis intrinsicus rerum ordo possit a nobis cogitari, quin de Deo simul cogitemus, tamen illum, tamquam a Deo haud pendens, numquam possumus intelligere: quemadmodum existentiam rerum creatarum in seipsis saepe cogitamus, quin simul illas ad Deum referamus; numquam vero eas a Deo non pendere. Quapropter intrinsicus rerum relatio tamquam a Deo non pendens, cum absurdum praeseferat conceptum, absurdum principium obligationis constitueret. 2º Intrinsicus rerum ordo, etsi absque ullo conceptu Divinae Sapientiae ordinantis cogitari a nobis posset, tamen non nisi mera mentis nostrae abstractio, seu ens logicum foret. Quomodo autem ens huiusmodi, quod revera non est, tamquam supremum principium imperans statui potest, quod hominibus absolute praecipiat, ut convenienter naturai sueae conditioni vivant, et ad praestitum finem perveniant? Sane ens illud ideale aliquid necessario verum praeseferret, non autem, sublato conceptu legislatoris, obligationem in voluntatem inducere valeret; siquidem ad ideam obligationis moralis constituendam causa realis suprema et intelligens expostulatur, quae omnia summa sapientia ordinet, et omnibus hominibus suum finem et media praescribat. Cf Suarez, *De Legibus*, lib. II, c. 5 et 6, p. 66 sqq, ed. cit.

me perfecti, auctorisque omnis boni, quod in nobis existit, ad illum amandum et colendum nos teneri inferimus. Item officium propriae conservationis et perfectionis a nobis ex eo arguitur, quod scimus vitam a Deo tamquam depositum homini committi, ut per virtutum exercitium ad beatitudinem perveniat. Demum obligationem alios homines amandi cognoscimus, quia eis communia cum nobis naturam, originem, et finem perspicimus. Hinc s. Thomas: « In nomine debiti importatur quidam ordo exigentiae, vel necessitatis alicuius, ad quod ordinatur¹ ».

272. Obiic. Si obligatio moralis non ab ipsa ratione, sed ab exteriori principio oriuri dicatur, et ipsa moralitas a principio exteriori derivanda esset; atqui hoc morali bonitati et perfectioni hominis adversatur. Ergo.

Resp. Neg. min. Atque in primis, argumentum contra ipsos adversarios retorqueri potest. Etenim obligatio moralis ab eodem principio, a quo moralitas actionum, sumenda est. Atqui hanc non nisi a Deo esse repetendam iam a nobis ostensum est². Ergo et illa³. Deinde, ut directe objectioni respondeamus, doctrina, quae statuit Deum esse principium, a quo moralitas dependet, non modo hominis morali bonitati, et perfectioni non adversatur, sed potius veram huius rationem tradit. Deus enim est principium exterius hominem dirigens non quidem contra naturalem ordinem, et finem proprium, sed secundum ordinem naturae consentaneum, et finem hominis proprium, qui ipse Deus est. Iam ex eo tantum, quod huiusmodi directioni homo se subiicit,

¹ I q. XXI, a. 1 ad 3. Quod si notio moralis obligationis est *objeciva*, vides nullam esse causam, cur iudicia practica rationis non tamquam analyticā, sed velut *synthetica a priori* Galluppius agnoverit. Sed et illud magnopere mirandum est, quod cl. hic Philosophus, in conceptu moralis obligationis illa eadem iudicia *synthetica a priori* revocaverit, quae in Metaphysica egregie confutavit; cum tamen una iudicij logica natura sit, eademque facultas ratio tum speculativa, tum practica.

² P. 79 sqq. Id ipse Giobertius fatetur, *Del Buono*, c. 3.

³ Quocirca Pius IX P. M. in *Syllabo* sicut humanam rationem, nullo prorsus Dei respectu habito, unicam esse veri et falsi, boni et mali arbitram (cf p. 81); ita eamdem humanam rationem sibi ipsi esse legem, proscriptis et damnavit, § I, u. 3.

moraliter bonus reddi, et continuo perfici potest: siquidem « finis ultimus est, a quo omnia rationem boni occipiunt¹; et « tanto est unumquodque perfectius, quanto est fini propinquius² ».

273. Ex his, quas ostendimus, propositionibus, illud tamquam corollarium deducitur, quod nempe, cum lex naturalis sit participatio legis aeternae, ita ut ipse Deus sit illius auctor; fieri nequit, ut actio quaedam rectae rationi adveretur, quin legēm Divinam transgredietur. « Dicendum, quod quidquid est contra rationem artificati, est etiam contra naturam artis, qua artificiatum producitur. Lex autem aeterna comparatur ad ordinem rationis humanae, sicut ars ad artificiatum. Unde eiusdem rationis est, quod vitium, et peccatum sit contra ordinem rationis humanae, et quod sit contra legem aeternam. Unde Augustinus dicit in³ *De lib. arb.*, quod a Deo habent omnes naturae, quod naturae sunt; et in tantum sunt vitiosae, in quantum ab eius, qua factae sunt, arte discedunt⁴ ». Hinc absurdum est illa peccati distinctio in *theologicum*, seu moralem legis Divinae transgressionem, et *philosophicum*, quod solum naturali hominis rationi adversatur⁵. Sane, id, quod pertinet ad rationem mali, et est quasi formale in peccato, ex eo, quod est contra legem aeternam, constitutur⁵. Quocirca, etsi per abstractionem possit tamquam rationi repugnans tantum considerari, numquam tamen ab offensa Dei potest re ipsa dissociari; siquidem, cum dictamina rationis sint participatio legis aeternae Dei necessario prohibentis id quod naturam rationalem dedecet, sequitur, ut qui contra rectam rationem peccat, contra legem Dei simul peccet. Unde fit, ut, sicuti paulo ante adnotavimus, qui aliquid contra rectam rationem occulte, vel etiam actu mere

¹ *Contr. Gent.*, lib. I, c. 40, n. 3.

² ^{1^a} 2^{ac}, q. CVI, a. 4 c. Perbelle ad hanc rem s. Bernardus: « Optima est voluntas ex sui ordinatione ad Deum. Est autem ordinatio omnimoda conversio voluntatis ad Deum, et ex tota se voluntaria votaque subiectio »; *De gratia et libero arbitrio*, Opp. t. II, fol. 150, ed. cit. — ³ ^{1^a} 2^{ac}, q. LXXI, a. 2 ad 4.

⁴ Haec doctrina ab Ecclesia reprobata fuit, *Decreto Alexandri VIII P. M.*, diei 24 aug. 1690.

⁵ ^{1^a} 2^{ac}, q. LXXI, a. 6 c.

interno operatur, poenae a supra quadam potestate sibi infligendae pavore agitetur.

ART. VI. *De legis naturalis immutabilitate, et perspicuitate*

274. Legis naturalis indeo iam declarata, de praecipuis eius proprietatibus, quae sunt immutabilitas, et perspicuitas, disserendum nobis est.

Iam quod ad immutabilitatem spectat, quoniam errorem Pufendorfii, qui actionum moralitatem a libera voluntate Dei derivandam esse censuit¹, redarguimus, alterum, quo legem naturalem absolute immutabilem esse consequenter ipse negavit², facile est refutare.

275. Prop. *Lex naturalis est immutabilis*.

Prob. Praecepta legis naturalis ipsum naturalem ordinem iustitiae et honestatis respiciunt; et ideo iubent, vel prohibent quae natura sua bona, vel mala sunt. Atqui hic ordo numquam deficere potest³, neque ex se, secus ipsa natura mutaretur; neque ex parte Dei, secus ordo divinae Sapientiae subverteretur. Ergo. « Naturalis lex, ad rem s. Thomas, est participatio quaedam legis aeternae; et ideo immobilis perseverat; quod habet ex immobilitate et perfectione Divinae rationis constituentis naturam⁴ ».

276. Ob eamdem rationem intelligitur, fieri non posse, ut Deus hominem a legis naturalis vinculo solvat; id quod vulgo nomine *dispensationis* significatur⁵. Etenim a legis naturalis obligatione hominem eximere, idem est ac permettere, ut actum intrinsece in honestum, et naturae suea dissimum homo eliciat; quod infinitae Dei perfectioni omnino repugnat. « Et ideo in hoc Deus dispensare non potest, ut homini liceat non ordinate se habere ad Deum, vel non subdi

¹ Cf p. 82 sqq.—² *De iur. nat. et gent.*, lib. II, c. 3, § 5.

³ ^{1^a} 2^{ac}, q. C, a. 8 ad 1.—⁴ ^{1^a} 2^{ac}, q. XCVII, a. 1 ad 1.

⁵ Quid sit *dispensatio legis*, a Doctore nostro explicatur his praecipuis verbis: « Dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula: unde etiam gubernator familie dicitur *dispensator*, in quantum unicuique de familia cum pondere et meusura distribuit et operationes, et necessaria vitae. Sic igitur et in qualunque multitudine ex eo dicitur aliquis dispensare, quia ordinat qualiter aliquod commune praeceptum sit a singulis adimplendum. Con-

*